

УДК 159.925+316.624+316.723

ПІДЛІТКОВА СУБКУЛЬТУРА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Павелків В.Р., к. психол. н., доцент,
декан психолого-природничого факультету
Рівненський державний гуманітарний університет

У статті досліджено теоретичні засади підліткової субкультури як психологічного феномена, уточнено дефініцію поняття «підліткова субкультура». З'ясовано, що підліткова субкультура – це сукупність ознак, які характеризують світогляд, поведінку та спосіб існування певної частини підлітків. Підліткова субкультура охарактеризована як складова загальної культури суспільства, що реалізує потреби, відповідні психовіковим рівням і соціальному розвитку підлітка, розкриваючи специфічність його ціннісних орієнтацій і способу життя в соціумі. Підліткова субкультура визначається як складне динамічне соціально-психологічне, культурне автономне утворення з власними морально-правовими нормами, мовленнєвим апаратом, власним фольклорним надбанням та ігровим комплексом, що значною мірою зумовлює зміст, форми, види й типи взаємин, соціальні рухи, соціальні уявлення, життєві цінності підлітків.

Ключові слова: субкультура, підліткова субкультура, соціалізація, ідентифікація підлітків, цінності.

В статье исследованы теоретические принципы подростковой субкультуры как психологического феномена, уточнена дефиниция понятия «подростковая субкультура». Выяснено, что подростковая субкультура – это совокупность признаков, характеризующих мировоззрение, поведение и образ существования определенной части подростков. Подростковая субкультура охарактеризована как составляющая общей культуры общества, реализующая потребности, соответствующие психовозрастным уровням и социальному развитию подростка, раскрывая специфичность его ценностных ориентаций и образа жизни в социуме. Подростковая субкультура определяется как сложное динамическое социально-психологическое, культурное автономное образование с собственными морально-правовыми нормами, речевым аппаратом, собственным фольклорным достоянием и игровым комплексом, который в значительной мере предопределяет содержание, формы, виды и типы взаимоотношений, социальные движения, социальные представления, жизненные ценности подростков.

Ключевые слова: субкультура, подростковая субкультура, социализация, идентификация подростков, ценности.

Pavelkiv V.R. YOUTH SUBCULTURE AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON: THEORETICAL ANALYSIS

The article deals with theoretical basis of youth subculture as psychological phenomenon, definition of notion "youth subculture" is specified, it is clarified that youth subculture is a set of features which characterizes outlook, behavior and manner of existence of certain adolescents. Youth subculture is characterized as part of the overall culture of the society, realizing needs which are appropriate to psychological and age levels and social development of the adolescent, revealing the specificity of its values and way of life in society. Youth subculture is defined as a complex dynamic socio-psychological, cultural autonomous entity with its own moral and legal norms, speech apparatus, own folk heritage and complex of games, which largely determines the content, forms, kinds and types of relationships, social movements, social representations, life values of adolescents.

Key words: subculture, youth subculture, socialization, adolescents' identification, values.

Постановка проблеми. В умовах соціально-політичних проблем новітньої історії України: військової, політичної та соціокультурної боротьби різних політичних й економічних сил за молодь і можливості впливу на неї – історія підліткових угрупувань, молодіжного руху, їхня діяльність стають предметом пильного інтересу дослідників як один із найважливіших факторів розвитку сучасного суспільства. Підліткові угрупування – це простір, у якому відбувається спілкування підлітків з ровесниками, котрий прийнято називати підлітковою субкультурою.

Підліткова і молодіжна субкультура є багаторічною складовою сучасної культури України, що, трансформуючись під впливами глобалізаційних і демократизаційних процесів, визначає специфіку формування культури молоді та водночас зазнає оновлення, збагачуючись соціокультурними здобутками нової генерації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській психології та педагогіці підліткову субкультуру вивчали О. Лосєвська, яка визначила, що підлітковій субкультурі притаманні риси автономності, ригористичності, максималізму, нігілізму,

конформізму, посутьої текстуальності, проявлення в ігрових формах [8]; Л. Варяниця, яка досліджувала дитячу субкультуру як фактор соціалізації молодшого школяра [1]; М. Титоренко, що вивчав жаргони різних молодіжних субкультурних течій [15]; О. Аксютна, М. Бесіс, В. Зандін, У. Кокерхем, Д. Лайт, які акцентують увагу на молодіжній субкультурі як виявленні девіантності [6; 9] та ін.

Вивчення останніх публікацій щодо проблеми дає змогу стверджувати, що в сучасних гуманітарних науках розкрито та встановлено місце дитячої субкультури в загальній культурі суспільства (І. Кон, М. Осоріна, М. Мід,) [5]; визначено та структуровано поняття «дитяча субкультура» (В. Гуров, О. Кононко, В. Кудрявцев), визначені й схарактеризовані окремі складові дитячої субкультури: фольклорне надбання (О. Капиця, Г. Виноградов, І. Карнаухова, Н. Колпакова, Т. Мавріна); дитячі ігри та мотиви ігрової поведінки (Л. Артемова, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, М. Череднікова), дитячий гумор та його вплив на становлення особистості (Е. Заіка, О. Лурія, Ф. Юдович, С. Курінна) [3; 6; 9].

Водночас необхідно зазначити, що актуальність пропонованої розвідки зумовлена наявністю протиріч в уявленнях про роль підліткової субкультури в сучасній культурі. Це насамперед пов'язано з відсутністю досліджень, присвячених теоретичним основам підліткової субкультури, а також із тим, що в етнографічних, антропологічних, соціально-філософських, психолого-педагогічних працях досліджені лише окремі аспекти означеного феномена. Сучасне вивчення проблеми актуалізує необхідність дослідження, яке на основі синтезу наявних знань дасть змогу визначити теоретичні засади дослідження підліткової субкультури в сучасному українському соціумі.

Постановка завдання. Отже, мета статті полягає в дослідженні теоретичних зasad підліткової субкультури як психологічного феномена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи підліткову субкультуру в контексті загальної культури суспільства, насамперед уточнимо дефініцію поняття «підліткова субкультура», адже неоднозначність, нечіткість, а інколи й відсутність необхідних тлумачень викликає серйозні труднощі як теоретичного, так і практичного характеру. Тому не виникає сумнівів у тому, що необхідність формування чітких визначень провідних понять є пріоритетним завданням будь-якої наукової розвідки.

Необхідно зазначити, що термін «субкультура» в науковій літературі почав ви-

користовуватися в 30-х рр. ХХ ст., дійсно поширення він набув у 1960–70-х рр. у зв’язку з дослідженнями молодіжних рухів. Спочатку на передній план виступає префікс «sub» (тобто «під-»), позначаючи приховані, неофіційні культурні прошарки, що є підґрунтам «денної поверхні» пануючої культури. Це поняття використовувалося поруч із такими, як «subterranean culture» («підземна культура») і «underground» («підпілля») [16]. Субкультура не є самостійним цілим. Її культурний код формується в рамках більш загальної системи, що визначає основу конкретної цивілізації і цілісність конкретного соціуму (її ми й позначаємо словом «культура»). Субкультури як її підсистеми спираються на її культурний код (спільній для більшості і який є гарантам взаєморозуміння), а крім того, орієнтовані на постійний діалог із нею [10].

У цьому контексті й вільна енциклопедія «Вікіпедія» визначає субкультуру як сукупність культурних зразків, тісно пов’язаних із домінантною культурою і водночас відмінних від неї [14]. Субкультури – головні складові соціальної взаємодії, на рівні яких і виникає оновлення культури, що містять системи внутрішніх правил (групові правила і стандарти), які дають змогу їхнім членам ідентифікуватись один з одним.

Субкультуру розглядають як властиві поколінням загальні форми ідентифікації, що перетинаються з іншими маркерами колективної ідентичності, як-то: раса, стать, клас, гендер. Культурний консенсус з’являється тоді, коли члени субкультурної групи мають спільні погляди. У широкому розумінні, субкультура – це будь-яка група в складі більшої, збірної культури, члени якої мають інтереси, що відрізняються від інтересів тих, хто належить до головного річища культури. У вужчому розумінні – це будь-яка відмінна за стилем та ідентичністю група [13].

Розглядати субкультуру як явище досить складно, тому що існує дуже багато поглядів на неї. Кожна з наук, як зазначає М. Слюсаревський, інтегрує й описує поняття субкультури з позицій свого предмета та методології [12]. Так, системно-динамічний підхід передбачає розгляд субкультури як складної системи, що має певні фази, під час яких відбуваються зміни, перетворення; синергетичний підхід описує хаотичний характер взаємодії субкультур, які в процесі цих взаємодій можуть або посилюватися, або згасати; інформаційний розуміє субкультуру як результат поєднання соціальних феноменів з інформацією, коли колективне свідоме (духовні цінності) формується в процесі передачі інформації

від індивіда до індивіда, а засоби масової культури (далі – ЗМК) активно впливають на цей процес; генетичний передбачає ототожнення системи духовних цінностей із набором генів, ієрархічний інтерпретує субкультуру як ієрархічно організовану систему, у якій культури вищого рівня розвиваються за власними законами, відмінними від законів розвитку культури нижчого рівня; екологічний розглядає субкультурні спільноти як цілісні утворення в широкому соціокультурному середовищі тощо. Трофічний підхід дотримується принципу: верхній рівень розвивається за рахунок нижнього. Трофічні рівні вибудовуються в ланцюжок, початком якого є перетворення світу людських почуттів у мисленнєви образи. Епідеміологічний підхід уподібнює процес формування субкультур поширенню інфекційної хвороби: збудник – соціальний міф, формуючись у масовій свідомості, передається від індивіда до індивіда, охоплюючи масу вразливих. Когнітивний підхід полягає в уявленні про субкультуру як систему пізнавальних теоретичних конструктів, крізь призму яких сприймається навколишня дійсність [4].

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує концепція соціокультурної стратифікації, що інтерпретує субкультуру як явище соціально-психологічне й художнє. Згідно із цією концепцією субкультура – це не що інше, як картина світу, загальна для певної групи людей, де важому роль у ґенезі й еволюції субкультури відіграє мистецтво, і саме воно відтворює картини світу різних субкультур, а також відтворює їх. Отже, одницею вивчення субкультур повинна бути саме «картина світу», яка включає, крім мистецтва, ознаки, причини, закономірності у функціонуванні, культурні особливості спільноти людей, що виокремлює їх серед інших спільнот. Безперечно, перелік названих підходів до вивчення субкультур далеко не повний, ми окреслили найпоширеніші й саме спираючись на них, спробуємо охарактеризувати психологічний феномен підліткової субкультури.

У широкому розумінні підліткова субкультура – усе, що створено людським суспільством для підлітків і самими підлітками [13]. У більш вузькому – смисловий простір цінностей, установок, способів діяльності й форм спілкування, здійснюваних у підліткових спітовариствах певної конкретно-історичної соціальної ситуації розвитку. Іншими словами, підліткова субкультура – це сукупність ознак, що характеризують світогляд, поведінку та спосіб існування певної частини підлітків. Підліткова субкультура як складова загальної культури суспільства

реалізує потреби, відповідні психовіковим рівням і соціальному розвитку підлітка, розкриваючи специфічність його ціннісних орієнтацій і способу життя в соціумі.

У загальнолюдській культурі підліткова субкультура займає підрядне місце при певній відносній автономності. Водночас підліткова субкультура відіграє значну роль у соціальних трансформаціях і культурному поступі суспільства: унаслідок наявних суперечностей на внутрішньому та зовнішньому рівнях субкультур відбуваються динамічні процеси як усередині підліткової субкультури, так і в культурі суспільства загалом (Ю. Савельєв) [11].

Грунтуючись на філософських (С. Левікова), соціологічних (Ю. Волков, В. Лісовський, Н. Смелзер, М. Соколов), культурологічних (Є. Борінштейн, А. Оганов), психологічних (Г. Абрамова, І. Башкатов), педагогічних (І. Зязюн, Г. Коджаспирова, А. Мудрик) інтерпретаціях поняття підліткової субкультури, уточнимо його з точки зору соціальної психології.

Відомий білоруський психолог, соціолог І. Кон вважав, що підліткову субкультуру виокремлює специфічний набір ознак і цінностей, за якими представники цієї вікової групи усвідомлюють і стверджують себе в якості «ми», відмінного від усіх інших вікових угрупувань [5]. Нагадаємо, що підлітковий період – це етап статевого дозрівання, або пубертатний період, коли відбувається становлення ідентичності. Проблеми, що виникають перед індивідом упродовж пубертатного періоду, дуже важливі та гострі. Від їх вирішення залежить подальший напрям соціалізації особистості.

Натомість російський професор В. Воронов визначає підліткову субкультуру як «систему цінностей і норм поведінки, смаків, форм спілкування, відмінну від культури дорослих» [2]. Зауважимо, що зміни в системі переконань, цінностей підлітків співвідносяться із соціально-економічними чинниками, від яких вони і залежать.

Підліткова субкультура – базисна надбудова підліткового спітовариства, під впливом і в просторі якої відбувається соціалізація, ідентифікація підлітків обох статей та як результат – поступове набуття ними соціальної компетентності.

Відтак підліткову субкультуру ми визнаємо як складне динамічне соціально-психологічне, культурне автономне утворення з власними морально-правовими нормами, мовленнєвим апаратом, власним фольклорним надбанням та ігровим комплексом, що значною мірою зумовлює зміст, форми, види й типи взаємин, соціальні рухи, соціальні уявлення, життєві цінності підлітків.

У сучасних дослідженнях окрім науковці (В. Кортунов, Д. Столяров, Н. Череповська та ін.) ототожнюють поняття «підліткова, молодіжна субкультура» та «неформальні об'єднання» [6; 9]. Проте ми вважаємо, що різноманітні як неформальні, так і формальні групи є складовими підліткової субкультури, що зсередини впливають на специфічність ціннісних орієнтацій її представників, норм поведінки, інтересів, смаків, зовнішнього вигляду, атрибути, сленгу, способів проведення дозвілля тощо.

А отже, провідними функціями підліткової субкультури є соціалізуюча, комунікативна, компенсаторна, охоронна, солідаристська (Є. Борінштейн), психотерапевтична, прогностична (В. Абраменкова) [6]. Саме в групі, у співтоваристві однолітків виявляється можливою справжня спільна діяльність на рівних, необхідна для адекватної соціалізації.

Психологи-дослідники субкультур (В. Абраменкова, І. Кон, В. Кудрявцев, М. Осоріна, І. Печенко, Р. Пріма, Д. Фельдштейн) вважають, що субкультура (дитяча, підліткова, молодіжна) має усталену структуру, яку складають такі компоненти: фольклор, словесна творчість, правовий кодекс (правила спільноти, прийняті дитячим співтовариством), ігри (рухливі, рольові, предметні), гумор (жарти, дражнилки, анекdotи тощо), релігійні уявлення, філософія (міркування, роздуми про вічне), естетичні уявлення (прикрашання буття), специфічні інтереси, табуовання [9].

На думку М. Слюсаревського, складовими субкультури, а одночасно й ознаками, є знання (картина світу у вузькому сенсі), цінності, стиль та спосіб життя, соціальні інститути як системи норм, процедурне знання: навички, уміння, способи здійснення, методи; потреби та схильності [12].

Підліткове співтовариство – спільнота індивідів, об'єднаних загальними інтересами, віковими можливостями та природними особливостями, численними атрибутиами матеріального, духовного життя, різними видами спільної значимої діяльності. Провідний вплив на становлення підліткової субкультури здійснюють: сім'я, що закладає фундамент соціальних цінностей особистості; школа, де є практичне середовище для набуття соціального досвіду підлітків; однолітки, у колі яких відбувається формування соціальних навичок реалізацією психовікових потреб особистості специфічними засобами (музики, моди, сленгу тощо); засоби масової інформації (зокрема телебачення), що діють переважно на емоційно-ціннісну сферу молодого покоління, нерідко, деформуючи її, а аудіовізуальні твори (відеокліпи) для підлітків є

прикладом наслідування соціальних норм, ставлення до навколоїшніх і способу життя в цілому. Неузгодженість дій цих впливів призводить до посилення стихійних процесів у становленні підліткової субкультури.

Ще раз підкреслимо, що зміст цінностей підліткової субкультури залежить від культурного контексту та історичного періоду розвитку суспільства. Моделі поведінки в різних ситуаціях теж не придумуються індивідом самостійно – вони беруться і засвоюються підлітком із баченого вдома, школі, на вулиці, у ЗМК, у підлітковій спільноті як ніші підліткової ідентичності, з якою підліток себе співвідносить як з еталоном, на норми, думки й цінності якої він орієнтується.

Суб'єкт, що входить до нової соціальної спільноти, не може задовольнити свої потреби раніше, ніж він засвоїть діючі в групі моральні норми й оволодіє прийомами та способами, засобами діяльності, якими володіє решта членів спільноти. Виникає об'єктивна необхідність «бути як усі». Це відбувається за рахунок втрати якихось індивідуальних рис, що викликає внутрішній психологічний дискомфорт і потребу ureguluvannia цього протиріччя. Урешті особистість свідомо зберігає тільки ті риси, які відповідають потребам, інтересам розвитку й настрою групи, а також і її власним потребам. Група (спільнота) під впливом особистості теж може змінювати свої групові норми за рахунок взаємної трансформації. Кожний підліток збагачує загальний простір підліткової субкультури особистісними здобутками, настановами, принципами, традиціями.

Психологічними механізмами входження суб'єкта в субкультурні середовища є імітація (усвідомлене прагнення копіювати певну модель поведінки) та ідентифікація (засвоєння прийнятих у субкультурній спільноті установок і цінностей як власних).

Регулятором взаємин у групах виступають насамперед емоції, наприклад:

- почуття сорому як регулятор позитивних взаємин у групах;
- почуття провини як спонука до врегулювання взаємин у групі;
- почуття гніву як механізм відстоювання свого соціального статусу в групах;
- почуття страху як механізм, що робить людину обережною, обачливою в соціальних контактах тощо.

Особистісні відносини в підлітковому середовищі складаються також відповідно до прийнятої в ньому субкультурної символіки, групового зразка ритуальних стереотипів і соціальних установок. Цим символічним капіталом підліткові компанії користуються в процесі спілкування й самопрезентації.

Підліткова субкультура має типові зовнішні ознаки ідентифікації:

- поведінкові особливості, символіка в одязі, певна атрибутика (планшети, смартфони, мобільні телефони, комп'ютери);
- лінгвістична компетентність (молодіжний, кримінальний чи якийсь інший сленг – у залежності від того, до якої спільноти належить особистість);
- презентація обраної культурної форми (наприклад, сповідування музичного стилю, напряму: «хіпі», «панки», «емо» тощо).

З технологічної точки зору неважливо, яка культура засвоюється, головне – індивід, що реалізується в спільноті, має бути «підтвердженим» іншими. «Непідтверженість» у групі – це трагедія, незалежно від віку того, кого не підтверджують. Найгорстокішим покаранням для особистості вважається бойкот, ігнорування іншими, що сприяє проявам страху, приниження, образи, самотності, невпевненості – усіх тих станів, що руйнують психіку підлітка.

Саме тому для підлітків входження в субкультуру – це спосіб утвердження себе. Німецький психолог, соціолог Д. Аусубель, розглядаючи проблему виникнення й існування молодіжних угрупувань, дійшов висновку про те, що головна функція молодих осіб одного віку полягає в створенні ерзац-статусу для свого утвердження в спільноті дорослих [17]. Зі зростанням рефлексивності в підлітків посилюється увага до особистісних переживань, до власного психічного життя, з'являються непорозуміння у взаєминах із дорослими. Усе це штовхає їх на пошуки психологічного захисту у світі молодіжної субкультури, яка для них є інколи не стільки гарантом культурної ідентичності, скільки «інструментарієм» опанування складних соціальних взаємин.

Підліткові субкультури ще багато в чому носять сурогатний характер і є певною мірою штучними замінниками реальних цінностей, однак чинники, які вмотивували входження підлітків до субкультури, були настільки значущими, що спонукали особистість до пошуку себе в підліткових спільнотах.

Феномен підліткової субкультури багатовекторний: це не тільки шлях до самоствердження, самопізнання, самореалізації й не тільки проблема для держави й виховних інститутів – це культурологічна необхідність. Якби не було феномена субкультури в сучасному суспільстві, не існувало б стільки стилів, напрямів художнього, музичного, хореографічного мистецтв, не було б їх розвитку, не формувалися співаки, композитори, художники з тих підлітків, які належали до підліткових субкультур.

Водночас зазначимо, що підліткова субкультура не тільки сприяє особистісному розвитку підлітків. Її значення набагато більше. Часткове заперечення, руйнування культурних норм і цінностей попереджує культурну стагнацію, забезпечує культурний прогрес суспільства в цілому. Тому слід лише вітати певну асоціальність підліткової субкультури, тим більше що найчастіше вона носить тимчасовий характер.Хоча, безумовно, в окремих випадках вона може стати джерелом стійкої асоціальної поведінки. Однак випадки ці визначаються не самою культурою, а насамперед сім'єю підлітка і його особистісними характеристиками.

Підсумовуючи, зупинимось на позитивних складових існування підліткової субкультури: по-перше, це сприяння формуванню самостійності як передумови вміння прийняти відповіальність за своє життя на самого себе через набуття досвіду реального життя; по-друге, це сприяння формуванню его-ідентичності через надання підліткові можливості вибору зразків для ідентифікації, з одного боку, і посилення «Я» на основі самоствердження в підлітковому середовищі, з іншого; по-третє, це розширення самосвідомості, розвиток здатності до внутрішнього діалогу через саморозкриття в спілкуванні з партнером тієї ж статі.

Отже, підліткова субкультура – структурно ціла, органічна частина культурного простору середовища, важливий етап у реалізації культурних інновацій, що забезпечує наступність і відновлення соціокультурного досвіду. Основними функціональними характеристиками підліткової субкультури є інтеграція різних видів ідентичностей у формі підліткової групової ідентичності, принцип первинності субкультурної ідентичності, цінність особистої самоактуалізації в культурі групи, різноманітність форм трансляції специфічного групового досвіду, стійкість нормативної регуляції, субкультурна групова інтеграція, зусилля з оптимізації й раціоналізації групової спільноти. Підліткова субкультура – діалектична єдність сутності та явища, де сутність – це емоційно забарвлений колективні уявлення про світ, що домінують у підлітковому середовищі, а явище – це регіональні, групові особливості життєдіяльності підлітків, а також їх відбиття в предметах матеріальної та духовної культури. Підліткова субкультура – це один із механізмів культурних інновацій і важливий фактор відновлення сучасного суспільства, хоча й має певну замкнутість й обмеженість.

Існує системна залежність між підлітковою субкультурою й видами ідентифікацій,

властивими підліткам. Підліткова субкультура має таку специфіку. У ній пріоритетним видом ідентичності є субкультурна вікова ідентичність, обумовлена психосоматичною, груповою мотивацією потреби спілкування з однолітками. Етнокультурна ідентичність, детермінована повсякденною культурою народу, виступає у вигляді форми, якої набуває вікова ідентичність. Менш значимою є гендерна ідентичність. Найбільш ефективними факторами впливу на позитивну ідентичність підліткової субкультури на сучасному етапі є розвиток творчого потенціалу індивідів і груп, соціальний захист, діяльність соціальних інститутів із формування біокультурної або полікультурної ідентичності в підростаючого покоління.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, короткий виклад теоретичних зasad психологічного феномена підліткової субкультури, здійснений вище, дає змогу зробити узагальнення: підліткова субкультура – складне динамічне соціально-психологічне, культурне автономне утворення з власними морально-правовими нормами, мовленнєвим апаратом, власним фольклорним надбанням та ігровим комплексом, що значною мірою зумовлює зміст, форми, види й типи взаємин, соціальні рухи, соціальні уявлення, життєві цінності підлітків. Підліткова субкультура в структурі загальнолюдської культури займає лише відносно автономне місце. Специфіка й стан підліткової субкультури співвідносяться із соціально-економічними чинниками і є вираженням настроїв, відображенням соціально-психологічного клімату в суспільстві. Підсумовуючи, зазначимо, що зміст цінностей підліткової субкультури залежить від культурного контексту та історичного періоду розвитку суспільства.

Здійснений аналіз дає змогу окреслити проблеми подальшого аналізу, зокрема, потребує вивчення питання впливу належності підлітка до певної групи на його самосприйняття. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виявленні резервів освіти, виховання й формування особистості підлітка в умовах підліткової субкультури. Результати дослідження ролі підліткової субкультури в повсякденній культурі можуть стати теоретичною основою практичної діяльності громадськості й освітніх установ в оптимізації молодіжної політики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варяниця Л.О. До проблеми вивчення дитячої субкультури / Л.О. Варяниця // Вісник Луганського нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогічні науки». – 2004. – № 9. – С. 182–186.
2. Воронов В.В. Технология воспитания : [пособие для преподавателей вузов, студентов и учителей] / В.В. Воронов. – М. : Школьная Пресса. – 2000. – 96 с.
3. Горбунова Н.В. Український фольклор як один із компонентів дитячої субкультури / Н.В. Горбунова // Гуманіт. науки. – 2005. – № 2. – С. 168–174.
4. Колесин И.Д. Подходы к изучению социокультурных процессов / И.Д. Колесин // Социологические исследования. – 1999. – № 1. – С. 130–136.
5. Кон И.С. Социологическая психология / И.С. Кон [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/konspis/13.php.
6. Левикова С.И. Молодежная субкультура : [учебное пособие] / С.И. Левикова. – М. : Фаир-Пресс: ИТД Гранд, 2004. – 608 с.
7. Лисенко Ю.О. «Молодіжна субкультура» як соціально-педагогічне поняття / Ю.О. Лисенко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 2. – С. 12–18.
8. Лосієвська О.Г. Когнітивні чинники суїциdalnoї поведінки підлітків : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / О.Г. Лосієвська ; Ін-т психології ім. Г.С. Ко-стюка АПН України. – К., 2006. – 20 с.
9. Молодежная субкультура / ред.: Н.А. Победа ; Одес. гос. ун-т им. И.И. Мечникова. – О. : АстроПринт, 1999. – 282 с.
10. Новейший философский словарь / сост. А.А. Гри-цианов. – Минск : Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
11. Савельєв Ю.Б. Взаємодія субкультур як фактор соціокультурного розвитку : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Ю.Б. Савельєв ; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1997. – 26 с.
12. Слюсаревський Н.Н. Субкультура як об'єкт дослідження / Н.Н. Слюсаревський // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : наук.-теорет. часоп. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2002. – № 3. – С. 117–127.
13. Субкультура // Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Интер, 2008. – С. 884–885.
14. Субкультура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>.
15. Титоренко М.Ю. Сленг как составляющая языковой личности подростка : автореф. дис. ... канд. филолог. наук : 10.02.19 / М.Ю. Титоренко. – М., 2003. – 25 с.
16. Щепанская Т.Б. Система: тексты и традиции субкультуры / Т.Б. Щепанская. – М. : ОГИ, 2004. – 288 с.
17. Ausubel D.P. Das Jugendarter / D.P. Ausubel. – Munchen, 1968. – 284 p.